

BERGAMA'DA ESKİ VE YENİ HALICILIK

Nigâr ÖZHAN

Halı Sanatı Tarihi başından itibaren Türklere bağlıdır. XI. yüzyıldan itibaren halı sanatı, devamlı olarak Selçuk Türklerinin hakimiyeti ile ve Selçukluların beraberliğinde Orta Asyadan Batıya yayılmıştır. İran Selçukluları zamanında İran'da halı sanatı başlamış fakat bu devrin örnekleri zamanımıza kadar gelmemiştir. Daha sonra Anadolu'ya yerleşen Selçuklular halı sanatını Anadolu'ya getirmişler ve Konya, saray için yapılan halıların ilk atölyelerinden olmuştur.

Anadolu'da Bergama halıları denilen gurup Selçuk halılarının XVII. yüzyıldaki bir devamıdır. Selçuk halılarında olduğu gibi eski Bergama halıları geometrik ve kuvvetle üslûplaşarak geometrik bir şemada verilmiş nebat motiflidir. Zemin üst üste dizilmiş büyük ve basık oktagonlarla bezenmiştir. Oktagonlar umumiyetle dikdörtgen bir çerçeve içinde verilmiş, sekiz köşeli yıldız, yatık (S) motifli kartuşlar, örgülü şerit ve kanca motifleri ile doldurulmuştur.

Eski Bergama halılarında, Selçuk halılarının iri kûfî yazılardan ibaret klâsik bordürleri dekoratif unsurlar halinde devam ettirilmiştir.

Halıların aslı Türkmen ve Yörüktür. Halılarda hakim renk mavi ve kırmızıdır. Beyaz, sarı ve yeşil de kullanılan renklendir. Boyalar kök boyadır.

Geç devir Bergama halılarında, ortada büyük bir madalyon alt ve üst kenarlarda ikiye bölünmüş madalyondan ibaret bir şema görülür.

Bergama halıları Anadolu halılarından iki noktada ayrılır. Boyca dörtköşeye

yakındırlar, bunların namazî boyları çok az dokunmuştur. Ve başka cinslerde olduğu gibi aynı şekli muhafaza etmezler. Namazî olmayan seccadeler çeşit çeşit modellerde olur. Fakat umumiyetle halının ortasında bir madalyon veya göbek bulunur. Göbeğin alt ve üst kenarları çentiklenmiş veya mandal çengelleri ile çerçevelenmiştir. Sekiz köşeli yıldızlar ve hendesi motifler kullanılmakla beraber bazen kendi cinslerinin evsafını bile kaybettirecek çiçekli motiflerde görülür. Bunların en çok görüleni nar ve Rodos sümbülüdür. Fakat sümbül hiç bir zaman Kula halılarında olduğu gibi güzel değildir. Bazen çiçeğe bile benzememektedir. Ladik halılarındakileri andıran nar motifi ise kenar bordürlerinin ortasındaki geniş bordürde görülür.

Anadolu halılarından Bergama halısını ayıran diğer bir husus ise nazarlık işaretleridir. Dokuyucu halısını dokurken ani olarak gelen bir ziyaretçinin nazarı değmemesi için yumağın bir parça koparır ve halının baştaki kilim kısmının bir tarafına diker. Aynı şekilde ikinci bir ziyaret olursa başka renkte bir yün yumağın yine bir parça koparır ve evvelkinin üzerine diker ve burada kâfi görmezse bunların her birine birer düğme diker. Ege sahillerinden toplanmış küçük deniz hayvanı kabuklarında düğme yerine kullanıldığı olur. Bazı halıların orta veya baş tarafında sallanan yünden püs-küller de nazarlık olmak üzere takılmıştır. Bunlar Bergama halılarını tanı-maya yardım edici hususlardır.

Bergama halılarında düğüm Gör-des'dir.

Sekiz buçuk santimde (Bir arşının sekizde birinde)

		68 cm. murabbağında
Tel	Sıra	düğüm sayısı
20	26	33.280

Anadolunun bütün büyük atölyeleri gibi Bergama'da da XVIII. yüzyıl boyunca kalite düşmekle beraber eski örneklerle bağlı kalınmıştır. Ancak XI ikinci yarısında Avrupa tesiri halılardada kendini gösterir. Bununla beraber küçük merkezler eski örnekleri devam ettirmişlerdir.

XIX. asır sonlarına kadar Bergama ve köylerinde hemen hemen her evde dokuma tezgâhı bulunmakta idi. Bugün ise Bergama'nın ancak üç bölgesinin bazı köylerinde dokumacılık kalmıştır.

YAHŞİBEY (YAĞCIBEDİR)

Yağcıbedir halıları Balıkesir, Sındırgı, Soma ve Bergama havalisindeki Türkmenler tarafından dokunmaktadır.

Bergama havalisine giren Yağcıbedir köyleri, Bergama'nın batısında 1051 rakımlı Geyikli dağının eteklerinde bulunan Mazılı, İslâmlar, Kızılçukur, Demirciler, Kiroba, Yenice, Samanlı, Çağlan, Çakırlar ve Yanıgüde köylerinde halı, kilim, heybe, torba, çuval ve çul dokunmaktadır.

Bu köylerde dokunan halılar, Oba namazlası, Karagöz namazla, Yapraklı (Sarı) namazla olmak üzere üç çeşittir. Bunlardan oba namazlasının baş tarafında yünden süsler bulunanı gelinler içindir. Her kızın böyle bir namazlası bulunmaktadır.

Yağcıbedir halılarının eskileri ve iyileri zarif ve güzeldir. Yünü sıkı ve uzundur. Yüz santimetre karede 800-1000 düğüm vardır. Renk olarak koyu mavi, fes rengi güvez ve koyu kırmızı kullanılmıştır. Bu renkleri uzun zaman muhafaza eder. Halı dokunduktan bir müddet sonra kaba havını atar ve kadife gibi parlar.

Eski Yağcıbedir halılarında nebati boya kullanılırdı ve bunları kendileri yaparlardı. Bugün ise alizarin boya kullanılıyor.

Yağcıbedir halılarında belik, goraf, sıçandışi, aladirek, tatlı ve ekşi elma, topuz, çanak-çömlek, sığırdili, saçayağı, sekiz köşeli yıldız ile meryemeli motifleri vardır.

Bergama'da bugün bol miktarda Yağcıbedir halısı bulunur. Ekseriyetle 0,80 x 1,20 ebadındadır.

YUNTDAĞ

Bergama'nın güneyinde 1084 rakımlı yaylada bulunan 60 kadar köyden bilhassa Seklik, Atçılar, Sarıahmetler, Maldan, Süngüllü, Pınarköy, Karahüseyinli, İsmaili, Bayramcılar ve Yenice köyde halı, kilim, heybe ve torba dokunmaktadır.

Yuntdağda dokunan halılar deve boynu, yeşil baş ve düz biçim isimlerini alırlar.

Renkler koyu kiraz kırmızısı, koyu mavi ve natürel deve tüyü rengidir. Motif olarak halının ortasında mihrap, mihrap içinde çiçek saksısı, seymen içinde badem çiçeği, sekiz köşeli yıldız, ortasında çoban aynası. Mihrabın altında sandık, içinde kesilmiş dört portakal. Sandık altında göynek nakışı (Bu nakış yörük gömlelerinde vardır.). İçindeki benciklere kedi ayağı, çevresindeki noktalara boncuk, kısınada menekşe denilmektedir.

Yuntdağ dokumalarında Kozak da olduğu gibi daha çok anilin boya kullanılmıştır. Halbuki Yağcıbedir dokumalarında nebati boyaya önem verilmiştir. Bu bakımdan Yağcıbedir halıları daha kıymetlidir.

KOZAK

Bergama'nın kuzeyinde bulunan 500 rakımlı Kozak yaylasının 18 köyünden Yukarıbey, Çamavlu, Terzihaliller, Hacıhamzalar, Yukarıcuma, Aşağıcuma köylerinde halı, kilim, heybe, torba ve pamuk bezi dokunmaktadır.

Kozak dokumalarında anilin boya kullanılmıştır. Motiflerini tabiatan alır. Ençok görülen motif saksıda çiçek, elma ve portakaldır.

BİR BERGAMA SECCADESİ

Bergama için eski bir örnektir. Zemin gül kurusu, bordür zemini koyu mavi ve üzeri gümüşü, gül kurusu renginde geometrik şemada verilmiş stilize nebat motiflidir.

Seccadenin göbek kısmı açık mavi ve yeşil renktedir. Bütün motiflerde aynı renkler kullanılmıştır.

Seccade geometrik ve geometrik şemada verilen nebat motiflidir. Göbek kısmının alt ve üst başlarında sekiz kenarlı ikiye küçük madalyon bulunmakta, seccadenin alt ve üst başlarında diğer madalyonlardan daha büyük ikiye madalyon yer almaktadır. Zemin yıldız, yatık (S), üçgen, baklava ve çiçek motiflidir. (Resim No: 1)

BİR YAĞCIBEDİR SECCADESİ

Oba namazlasıdır. Yeni bir örnek, bugün ençok dokunan tip. Zemin fes rengidir. Seccadenin her iki ucunda 11 cm. genişliğinde kilim kısmı bulunmaktadır.

Seccadeyi sıçan dişi motif dizisi içinde tatlı elma motifli bir bordür çevirmektedir. Göbek kısmı fes rengi zemin üzerine koyu mavi elma çiçeği motifli, etrafı baklava şeklinde olup beyaz renkli elma çiçeği motiflidir. Bu baklava şeklini üst ve alt tarafından topuz motifli su, yan taraflarında çitme su çevirir. Çitme su anahtar motifleriyle devam eder. Namazlanın ayak kısmı daima baş kısmındaki anahtarlardan sayıca bir fazladır. Bu husus namazlanın baş ve ayak uçlarını tesbit etmeğe yarar.

Seccadenin alt ve üst köşelerindeki üçgenler içerisinde koca kır elma, üzeri çanak-çömlek ve içe bakan kısmında iki sığır dili motifli bulunmaktadır. (Resim No : 2)

YAĞCIBEDİR İÇİN İKİNCİ BİR SECCADE ÖRNEĞİ

Karagöz namazlasıdır. Ayak ve baş uçlarında kilim kısmı bulunmaktadır. Dıştan resim 2 de olduğu gibi sıçan dişi motifli dizisi içinde tatlı elma motifli bir bordür seccadeyi çevirmektedir. Onu müteakiben beyaz zemin üzerine kırmızı ve koyu mavi renkte çiçek motifli bir bordür,

çifte kırmızı zemin üzerine ikinci bordürde görülen çiçek motifleri ve beyaz elma çiçekleri ile seccade bezenmiştir.

Renkler kök boyadır. (Resim No: 3)

BİR YUNTAĞ SECCADESİ

Seccadenin her iki ucunda kilim kısmı bulunmaktadır. Dışta açık kahverengi zemin üzerine badem çiçeği motifli bir bordür, içte fes rengi zemin üzerine stilize çınar yapraklı ikinci bir bordür vardır. Her iki bordürü sıçan dişi motif dizisi ayırmaktadır. Sıçan dişi motif dizisi arasında kanarya sarısı renginde bir su bulunmaktadır.

Seccadenin orta kısmı fes rengi zemin üzerine saksı içinden çıkmış stilize çiçek motiflidir. Yağcibedir oba namazlasında olduğu gibi baş ve ayak ucunu tesbit etmeğe yarayan farklı sayıda çengel motifleri vardır. (Resim No : 4)

YUNTAĞ İÇİN İKİNCİ BİR ÖRNEK

Bergama tipi örneklerden ebat bakımından farklı olup daha büyüktür. Yunttağ için karakteristik olan renk ve motif bu örnekte görülmektedir. Diğer örneklerde olduğu gibi bu halıda da kilim kısmı bulunmaktadır.

Dışta geniş bir bordür içerisinde mavi, sarı, kırmızı, turuncu ve açık yeşil renklerle verilmiş çınar yaprağı motifleri ve aralarında çiçekler bulunmaktadır. Orta kısımda açık yeşil ve kırmızı zemin üzerinde verilmiş altı madalyon vardır. Anilin boya kullanılmıştır. (Resim No: 5)

BİR KOZAK SECCADESİ

Dış bordür Yağcibedir örneklerinde olduğu gibi beşer boncuk arasında elma çiçeği motiflidir. Onu müteakiben kırmızı zemin üzerine elma çiçekli bir bordür, her iki tarafında göynek nakışlı birer su bulunmaktadır.

Namazlının ayak ve baş uçlarında elma motifli iki ak su ve çengel motifli yeşil su vardır. Seccadenin ortasındaki madalyonda yön tesbit eden stilize nebat motifli verilmiştir. Madalyonun etrafı kesme şeker adı verilen motiflerle bezenmiştir.

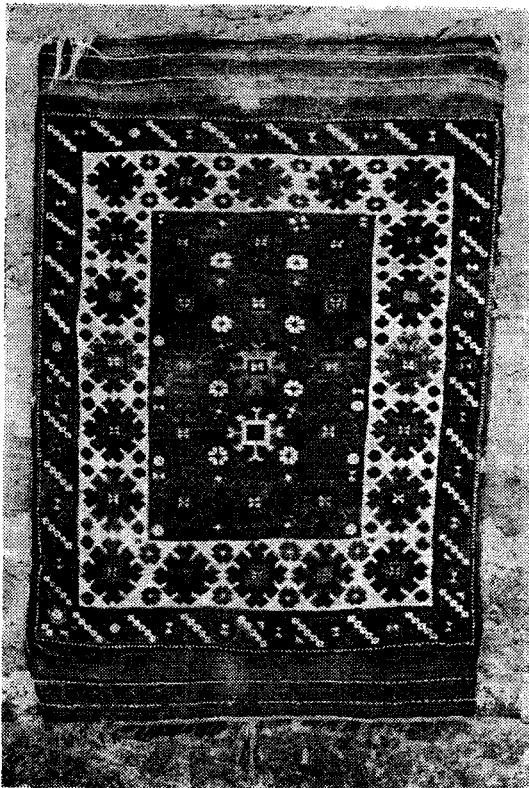
Mihrap kısmı kırmızı zemin üzerine yeşil çam dalı motiflidir. Seccade rengi renktir ve anilin boya kullanılmıştır. No : 6)

Res. 1

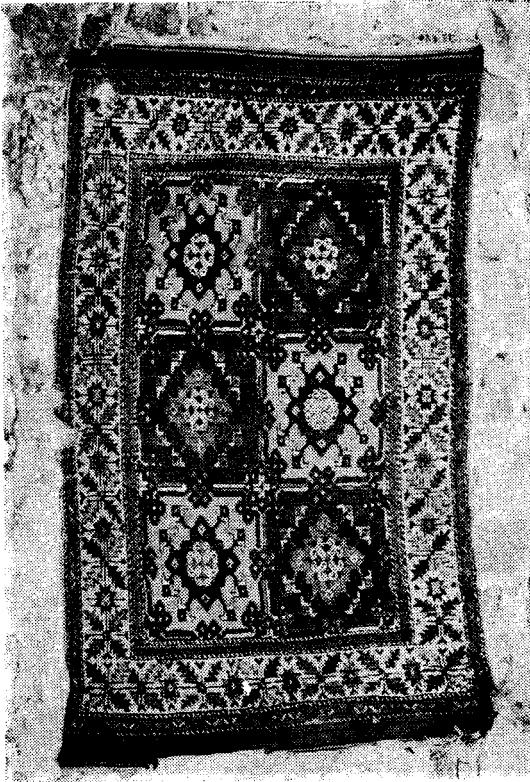
Res. 2

Res. 3

Res. 4

Res. 5

Res. 6

Res. 7